

Ergens, Tomáš

Vliv rodinného prostředí na vzestupnou intergenerační vzdělanostní mobilitu - hodnota vzdělání v rodině

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. U, Řada pedagogická. 2007, vol. 55, iss. U12, pp. [147]-156

ISBN 978-80-210-4472-2

ISSN 1211-6971

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/104593>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

TOMÁŠ ERGENS

**VLIV RODINNÉHO PROSTŘEDÍ NA VZESTUPNOU
INTERGENERAČNÍ VZDĚLANOSTNÍ MOBILITU – HODNOTA
VZDĚLÁNÍ V RODINĚ¹**

**THE INFLUENCE OF THE FAMILY BACKGROUND
ON THE UPWARD INTERGENERATIONAL EDUCATION MOBILITY
– THE VALUE OF EDUCATION IN THE FAMILY**

„Prostě už se nevidím tam někde, jak lítam celej den po polách a pak ještě nekemu uvařím večeře a tak, jo? Že třeba mně bude práce bavit a nebudu to dělat jenom proto, abysme se uživilí, a tak.“

(úryvek z rozhovoru²)

Úvod

V tomto článku vycházím z bakalářské diplomové práce, ve které jsem si položil cíl prozkoumat vliv rodiny na průběh vzdělávací dráhy v případě vzestupné intergenerační vzdělanostní mobility, tedy v případě, kdy potomci rodičů se základním nebo neúplným středoškolským vzděláním pokračují ve studiu na vysoké škole. Nejprve popíši teoretické koncepce pojednávající o vlivu rodiny a následně se zaměřím na výsledky empirického šetření, které z nich do značné míry vychází.

Teorie vzdělanostní reprodukce – tradiční téma

Téma vlivu rodinného prostředí na vzdělávací dráhu dětí je již tradičně součástí zejména sociologických, ale i psychologických a pedagogických úvah i výzkumů. Sociologie toto téma nahlíží dvěma způsoby. Prvním z nich je zkoumání oblasti vzdělanostní reprodukce. Ve druhém případě se jedná o otázku vzdělanostní mobility.

¹ Příspěvek vychází z bakalářské diplomové práce s názvem „Vliv rodinného prostředí na vzestupnou intergenerační vzdělanostní mobilitu“, která byla obhájena na Ústavu pedagogických věd FF MU v roce 2007.

² Jedná se o doslovný přepis odpovědi z rozhovorů, jež jsou podkladem tohoto článku i práce, ze které jeho text vychází (Ergens, 2007).

V duchu tradičního pojetí podloženého několika nosnými teoriemi se sociologie zabývá přenosem vzorců vzdělávacích drah z rodičů na jejich potomky, tedy intergenerační vzdělanostní reprodukci. Tento jev je příznačný pro současnou společnost. Při pohledu na populaci vysokoškolských studentů lze dospět ke zjištění ohledně její sociální struktury, která v otázce přístupu k vysokoškolskému vzdělání svědčí o zvýhodnění těch, jejichž rodiče mají vyšší vzdělání, resp. o znevýhodnění těch, jejichž rodiče mají vzdělání nižší (základní, střední bez maturity). Přístup k vysokoškolskému vzdělání není tedy omezován pouze na základě osobnostních charakteristik uchazečů, ale i dalšími – sociálními – faktory (Matějů, Straková, 2006). Jedná se zejména o vliv rodinného prostředí. Tento jev podložený zejména statistickými analýzami kvantitativních dat připisují sociologické teorie vlivu takových faktorů, jako je sociálně-ekonomický původ (vyšší socioekonomický status rodiny), vyšší vzdělání rodičů, vyšší kulturní kapitál (v podobě přítomnosti knih, obrazů či hudebních nástrojů v domácnosti, předávání informací o dění ve společnosti, podpory ve studiu atd.) a v rámci rodiny užívaný jazyk (rozvinutý řečový kód) specifický pro vyšší sociální třídy a školou oceňovaný, aniž by bylo jeho osvojování přímou součástí pedagogických snah.

Jednotlivé teorie vyzdvihují při vysvětlování vzdělanostní reprodukce různé aspekty a pohledy na věc – snahu státu – elitní sociální třídy – reprodukovat kapitalistické ekonomické vztahy skrze vzdělávací systém,³ kapitál (včetně materiálních prostředků) elit,⁴ hodnoty předávané v rodině,⁵ vztah rodiny ke škole a vzdělávání,⁶ schopnost naučit dítě řečovým projevům, které jsou školou oceňované,⁷ formování vzdělanostních aspirací dítěte,⁸ zdroje umožňující volbu pokračovat na vyšších stupních vzdělanostního žebříčku (finance, ambice rodičů atd.),⁹ vyšší socioekonomický status rodin vytvářející prostředí pro příznivý rozvoj kognitivních schopností i vysokých vzdělanostních aspirací¹⁰ a dovedností (rozvíjený intelekt, koníčky atd.), znalosti (o společenských procesech, dominantní kultuře atd.) a způsoby jednání (zvyky v přístupu k novým situacím) pramenící z rodinného prostředí.¹¹ Uvedené teorie vnímají rodinu jako instituci udržování sociální struktury a zdroj kulturní reprodukce.

³ Teorie „*ideologie státu*“ (Althusser in Katrňák, 2004, s. 37), teorie „*principu korespondence*“ (Bowles, Gintis in Katrňák, 2004, s. 37–39) a „*hypotéza socialistické transformace*“ (Matějů in Matějů, Řeháková, Simonová, 2004, s. 34).

⁴ Teorie „*udržování statusu*“ (Hanley, McKeever in Matějů, Řeháková, Simonová, 2004, s. 34) a teorie „*maximální udržované nerovnosti*“ (Raftery, Hout in Matějů, Řeháková, Simonová, 2004, s. 33).

⁵ Teorie „*hodnot a profesí*“ (Kohn in Katrňák, 2004, s. 39–41).

⁶ Teorie „*kontraškolní kultury*“ (Willis in Katrňák, 2004, s. 46–48).

⁷ Teorie „*jazykové socializace*“ (Bernstein in Katrňák, 2004, s. 43–46).

⁸ Teorie „*vzdělanostní aspirace*“ (MacLeod in Katrňák, 2004, s. 48–51).

⁹ Teorie „*racionálního jednání*“ (Goldthorpe, Breen in Matějů, Straková, 2006, s. 37–38).

¹⁰ „*Sociálně-psychologický model*“ (Hauser a Sewell in Matějů, Straková, 2006, s. 33–34).

¹¹ Teorie „*kulturního kapitálu a habitu*“ (Bourdieu, Passeron in Katrňák, 2004, s. 41–43).

Většina výzkumných prací zabývajících se vztahem rodinného prostředí a vzdělávací dráhy dětí zkoumá přenos podoby vzdělávací dráhy z rodičů na jejich potomky,¹² a to ve formě výpočtů pravděpodobnosti dosažení vysokoškolského vzdělání jedincem podle toho, z jakého prostředí pochází, což je indikováno přítomností určitých prvků (hudební nástroj v domácnosti, pravidelné společné aktivity rodiny, počet sourozenců, vzdělání rodičů, příjem rodiny atd.).¹³ Výjimkou je Katrňáková práce (Katrňák, 2004), která se zabývá reprodukcí vzdělanostních drah mezi generacemi v „*dělnické rodině*“ skrze pohled na mechanismy, které tento přenos způsobují. Na rozhodnutí dítěte má podle autora značný vliv postoj jeho rodičů ke škole a vzdělání vůbec (aktivita v přípravě dítěte do školy, důraz na rozvoj osobnosti, systematickosti výchovy atd.). Autor vymezuje různé vztahy rodičů (podle jejich vzdělání) ke škole. Zatímco „*dělnické*“ rodiny zaujímají „*volný*“ vztah charakterizovaný vkládáním méně energie a času do školní přípravy dítěte, vztah rodin vysokoškolsky vzdělaných rodičů je „*soudržný*“ v tom smyslu, že tito rodiče věnují čas, úsilí a energii tomu, aby jejich dítě mělo co nejlepší výsledky ve škole, a také, aby formovali pozitivní vztah dítěte ke škole. Dále na základě vztahu ke škole rodiče zaujímají také rozdílné strategie jednání, a to „*materiální*“ (práce, peníze) v případě „*dělnických rodin*“ a „*statusové*“ (vzdělání, sociální status) v případě rodičů vysokoškoláků.

Otázka vzdělanostní mobility – méně prozkoumané téma

Vedle výše popsaného směru vědeckého bádání se lze zabývat také narušením přenosu vzdělanostních drah, tedy intergenerační vzdělanostní mobilitou, která může nastat ve dvou podobách, a to vzestupně nebo sestupně. V případě sestupné tendence dosahují děti nižšího vzdělání, než mají jejich rodiče. V případě vzestupné intergenerační vzdělanostní mobility se jedná o proces, kdy děti dosahují oproti svým rodičům vzdělání vyššího. Jako zajímavé se jeví zejména případy, kdy děti překročí úroveň základního či neúplného středního vzdělání svých rodičů o několik kroků – složí maturitní zkoušku na střední škole a navíc pokračují ve studiu na škole vysoké. Tento vývoj je totiž v rozporu s tím, co předpovídají teorie o reprodukci vzdělávacích drah. Je třeba podotknout, že chybí hlubší – výzkumy podložené – poznatky o případech již zmíněného narušení přenosu, tedy intergenerační vzdělanostní mobility, a mechanismech, které ji způsobují. Tyto případy v praxi existují, ale zřejmě v důsledku jejich menšího výskytu se

¹² To znamená, že děti vysokoškolsky vzdělaných rodičů se stávají studenty vysokých škol a děti rodičů s učňovským vzděláním učni.

¹³ Na tuto skutečnost také upozorňuje Simonová (2006), která zmiňuje, že „*současný sociologický pohled přistupuje ke vzdělanostním nerovnostem skrz optiku šancí a jejich poměrů, tedy přes technickou statistiku. Takový přístup vyžaduje očistit vzestupné a sestupné mobilitní pohyby od marginálních četností a poskytuje informaci o relativních nerovnostech. Stejných nerovností je však možné dosáhnout různými mechanismy a poznatky o nich česká sociologie nemá.*“ (Simonová, 2006, s. 1).

nestávají objektem zájmu výzkumníků, a pokud ano, tak ve formě kvantitativních výzkumů, které nezachytí již zmíněné mechanismy.

Proto jsem se rozhodl věnovat právě mechanismům, které probíhají v rámci intergenerační vzdělanostní mobility. Jelikož považuji za vhodnější přinášet pozitivní zprávy, rozhodl jsem se zabývat otázkou vzestupné intergenerační vzdělanostní mobility. Na základě pochopení vývoje v takových případech lze podle mého názoru objevit inspiraci pro sociálně-pedagogické působení na sociálně znevýhodněné děti a mládež. Oni, z důvodů socializace v kulturním či sociálním prostředí neposkytující dostatečnou podporu pro dosahování vyššího vzdělání, nemají často příležitost využít svůj potenciál k dosažení vyššího vzdělání.

Metodologie výzkumného šetření

Vzhledem k neprozkoumanosti tématu a inspiraci prací Tomáše Katrňáka (2004) jsem se do empirického výzkumu rozhodl vstoupit za pomoci kvalitativního postupu. Výsledky kvalitativního šetření totiž mohou ukázat na případy, které se v rámci kvantitativních výzkumů rozměňují a ztrácí svoji individuální sílu.¹⁴

Výzkumnou otázku jsem si položil takto: **Jaký vliv má rodina rodičů se základním nebo neúplným středním vzděláním na vzdělávací dráhu svých potomků studujících na vysoké škole?** Pro zodpovězení otázky jsem shromáždil data v podobě přepisů polostrukturovaných rozhovorů, které jsem realizoval s osmi studenty vysoké školy, jejichž rodiče mají základní nebo neúplné střední vzdělání.¹⁵

Dílejší oblasti analýzy dat, které vyplývaly ze studia literatury, se týkaly **socioekonomické situace rodin, struktury rodin, kulturního kapitálu, komunikace, hodnot uznávaných v rodinách, vztahů v rodinách, jednání rodičů vůči škole a osobnostních dispozic informantů – vysokoškolských studentů**. Právě v těchto oblastech totiž teorie rodině připisují potenciál ovlivnit vzdělávací dráhu potomka. Jedná se o vyšší příjmy, nižší počet dětí v rodině, úplnost rodiny, podpora rozvoje zájmů dítěte, přítomnost určitých materiálních prvků v domácnosti (knihy, internet, hudební nástroje apod.), otevřená a demokratická komunikace v rodině, uznávané hodnoty vzdělání (význam vzdělání pro život), zodpovědnosti, soudržnosti rodiny a podpory dítěte v rodině, pevná až přísná výchova kladoucí důraz na povinnost, pozitivní emoční klima v rodině, společné aktivi-

¹⁴ Musím podotknout, že postup nebyl jednoznačně a klasicky kvalitativní, jelikož jsem nevstoupil do sběru empirických dat nepoznamenán teoriemi a nashromážděnými poznatky o tématu. Právě naopak, snažil jsem se vytvořit si představu o všech možných vlivech rodinného prostředí na vzestupnou intergenerační mobilitu. Učinil jsem tak na základě studia literatury, a to týkající se jak vzdělanostní mobility, tak i vzdělanostní reprodukce, jež je zastoupena početněji. Vedle toho jsem si vzal k ruce i literaturu z oblasti psychologie.

¹⁵ Současná terminologie stupňů vzdělávacího systému, resp. ukončeného vzdělání, používá termín „neúplné středoškolské vzdělání“, které označuje středoškolský stupeň vzdělání nezahrnující maturitní zkoušku, z čehož vyplývají omezení ohledně postupu k vyšším stupňům vzdělávací soustavy. Dříve se tento stupeň označoval jako „učňovské vzdělání“, což je také označení, které zazní v tomto textu, a to v ukázkách z přepisů rozhovorů, které byly podkladem k výzkumnému šetření.

ty rodičů s dětmi, vedení dítěte k plnění školních povinností, pomoc rodičů při volbě vzdělávací dráhy dítěte apod. To jsou faktory, které jsou považovány ve zmíněných teoriích za zdroj vzdělanostní reprodukce vysokoškolského vzdělání, a na základě toho jsem předpokládal jejich možný výskyt v rodinách, které představují případy vzdělanostní mobility. Dle tohoto myšlenkového postupu jsem také zformuloval scénář rozhovoru a následně provedl deskriptivní analýzu. Jako klíčové se v procesu vzdělanostní mobility – na základě práce s empirickým materiálem – ukázaly být hodnoty uznávané v rodinách.¹⁶

Co data říkají o vlivu hodnot uznávaných v rodinách na vzdělanostní mobilitu?

Oblast hodnot uznávaných v rodině je nabitá informacemi, které se zdají být významné při hledání možných vlivů rodiny na intergenerační vzestupnou vzdělávací dráhu dítěte.¹⁷ Zejména se jedná o hodnoty podpory dítěte, soudržnosti rodiny, zodpovědnosti, peněz, úspěchu a vzdělání jako takového. Tyto hodnoty, resp. jejich zdůrazňování rodiči a přejímání dětmi, podporují zřejmě kladný postoj dítěte ke školním povinnostem, snahu zajistit si svoji budoucnost, aspirace na vysokoškolské vzdělání a logicky tedy – v případě rodin rodičů se základním či učňovským vzděláním – také vzdělanostní mobilitu. Z analýzy hodnot uznávaných v rodině se jako klíčový jeví rodiči **vnímaný význam vzdělání** jako prostředku k zajištění lepší životní úrovně a životní pohody dětí.¹⁸

T: A jaký myslíš, že mají rodiče názor na vzdělání?

I4: Určitě si myslej, že to je důležitý. ..

T: A na vysokoškolské vzdělání?

I4: Vzhledem k tomu, že nás v tom podporujou, platěj nám to, a chtějí aby šla i sestra, co se nedostala vloni na vejšku- A teďka jakoby řešila, jestli bude dávat znova přihlášky. A taťka jí říkal, tak to zkus, za to nic nedáš, nebo aspoň na vošku. Když ti to jde, tak něco dělej. Že jakoby určitě to pokládají za důležitý. A pokud na to máme, tak v tom podporujou, a neřeknou ne, už máš práci, tak si vydělávej. I když vědí, že ta finanční stránka není úplně dobrá, tak v tom podporujou.

T: ~ jak se rodiče stavěli k tomu, když ty jsi chtěla jít na vysokou školu. Tak jak vlastně od nich to bylo hodnocený?

¹⁶ V závěru článku se však ukáže, že vše souvisí se vším a nelze vytrhávat dílčí prvky z celistvého kontextu, který už tak je částečně omezený vstupními předpoklady, které stály na počátku empirické práce.

¹⁷ Viz Kohn (in Katrňák, 2004).

¹⁸ Úryvky z rozhovorů uvádím psané kurzívou včetně mých otázek označených písmenem „T“ a označení informantů písmenem „I“ s číslem, které udává pořadí rozhovoru během výzkumu. Symbol „~“ označuje vypuštění části rozhovoru, symbol několika teček pomlku v projevu, slova v závorce doplňující informace, které z úryvku nevyplývají, ale z dat ano, a pomlčka náhlé přerušení projevu.

I2: No tak jako vždycky pozitivně. Musím říct, že mě od toho nikdy neodrazovali. Říkali vždycky jo, jdi do toho, ty to zvládneš. Jako myslím, že chtěli, abych to dotáhla jak nejdál v tom studiu můžu. Možná jakože oni to nemaj, tak to chtěj aspoň u mě. Takže myslím, že si toho dost ceněj. Ale pořád prostě kdybych sama tak neměla, tak by nade mnou nelámali hůl. Jakože, můžeš dělat cokoliv.

Takové vnímání vzdělání je zřejmě ovlivněno u rodičů subjektivním hodnocením vlastního pracovního života jako neuspokojivého (manuální práce, vyčerpání), zkušeností s problematickým uplatněním se na trhu práce (zkušenost s nezaměstnaností, odmítnutí z důvodu nižšího vzdělání a omezená možnosti výběru z nabídky pracovního uplatnění) a zkušeností s neúspěšnou snahou o změnu rodinné i osobní situace. Tento kladný postoj ke vzdělání se odráží u rodičů v motivování potomka ke studiu i v samotné jeho podpoře při postupu vzdělávacím systémem vzhůru, a to zřejmě i proto, že školní prospěch nebo možnosti v rámci jejich rodiny jim neumožňovaly dosáhnout vyššího než učňovského vzdělání.

T: Snažili se třeba rodiče o to víc tebe podporovat při tom studiu?

I1: No já myslím, že ten tatka hlavně. To jako určitě. Vlastně ten chtěl a nemohl. Tak ten mně říkal vlastně od malička, že budu studovat, že chce (.) No aji mamka vlastně.

T: ~ Takže kdyby mohl (otec), tak by asi studoval, myslíš?

I1: No on se chtěl vyučit řezníkem a jeho mamka mu to rozmluvila, že jako ne, ať jde pracovat, že potřebujou ty peníze a tak.

T: ~ Takže se v tobě trošku snažili zrealizovat-

I1: Aji jo... Asi takovej ten přístup, abych se nemusela tak drít celej život za nic jako oni. ~ Naši zvolili ten přístup, že jako hlavně, aby mi zaplatili tu školu. ~ Náš tatka je u obecního úřadu na veřejně prospěšných pracích. Mamka je teďkon nezaměstnaná a žádala teďkon o invalidní důchod. Ted' je v nemocnici a tak jako ..

T: V čem vidí (rodiče) výhodu vzdělání?

I3: No hlavně v tom, že se budeš mít líp, než oni měli. Že to vzdělání ti umožní jako lepší pozice ve světě. ~ Určitě kladnej. Určitě jsou rádi, že to- To říkali vždycky, kdyby ses líp učil nebo učila, tak bys to měl, jakože lepší výchozí stav do života, do profesního, do pracovního. Proto to podporujou, že jo.

T: A proč myslíš, že považují vzdělání za důležité?

I4: Hm. Tak asi proto, že vědí, že pokud to vzdělání není, tak budou pracovat celej život rukama. A to zažili oni a nám to nepřejou, si myslím. Určitě to je o tom, že život je jinej.

T: Hm. A čím získali ten pozitivní vztah ke vzdělání, když sami tu zkušenost mají, ne špatnou, ale ne že by se snažili o dosažení nejvyššího vzdělání?

I4: Mamka říkala, že po tom, co dodělala ten tříletej učňák, tak chtěla si dodělat rok tu maturitu, ale vzhledem k tomu, že v tom roce to neotevřeli, tak- Mohla

by někam na internát, ale to nechtěla. A pak vlastně v tom dalším roce byla už vdaná, takže studovat nemohla. A taťka- Jakoby celkově to je takový, že si uvědomují, že buď bude člověk studovat, bude mít vyšší vzdělání, bude mít víc možností v zaměstnání, vyšší uplatnění na tom trhu práce, nebo studovat nebude. ~ těch možností není moc, a pokud nechceš jít někam přímo k pásu, tak musíš mít asi lepší vzdělání na to.

Rodiče přikládají význam vzdělání jako prostředku k dosažení cílů. Tento instrumentální pohled je však třeba odlišit od vnímání vzdělání jako hodnoty samy o sobě.¹⁹

U informantů se tento význam vyššího vzdělání odráží v motivovanosti ke školnímu úspěchu, zodpovědnosti ve školní práci, samostatné přípravě do školy a rozhodování o vlastní vzdělávací dráze směrem k dosažení vysokoškolského vzdělání.

Je tedy vidět, že hodnota vyššího vzdělání nabývá u rodičů, a částečně i u informantů, významu ve smyslu cesty k **manuálně nenáročným pracím, lepší pozici při vstupu na trh práce, vyšším příjmům ze zaměstnání a možnosti výběru povolání na základě zájmů.**

Co data říkají o širším rodinném kontextu?

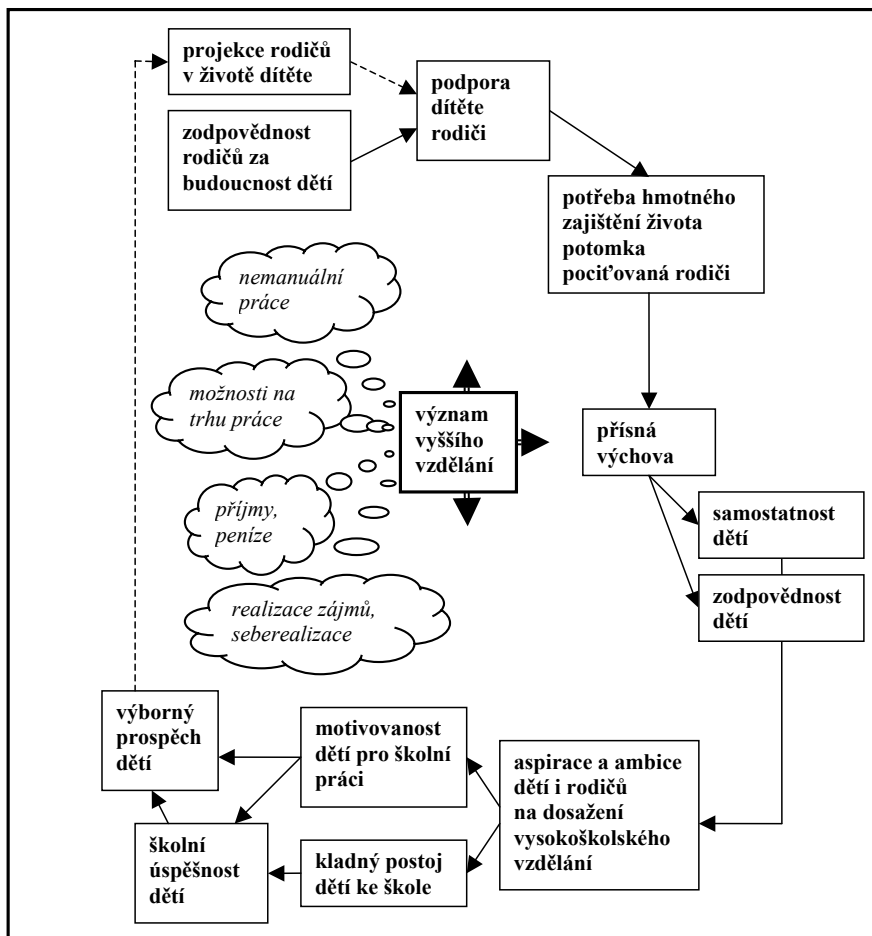
Bylo by poněkud povrchní pouze na základě dosavadního textu tvrdit, že hodnota vzdělání je jediný důvod, který vedl k vývoji vzdělávací dráhy ve smyslu vzestupné intergenerační vzdělanostní mobility. Proto nyní poukáží na širší kontext rodinného prostředí specifický pro zkoumané případy. Jedná se o zasazení kategorie vnímaného významu vyššího vzdělání do souvislostí dalších analytických kategorií. Všechny společně vytvářejí systém vlivů, ve kterém takřka vše souvisí se vším a vše se vztahuje k významu vyššího vzdělání.

Společná všem případům byla vnímaná **potřeba hmotného zajištění života**, jejíž saturaci rodiče shledávali v dosažení vyššího vzdělání. Toto spojení zřejmě vzniklo, jak již bylo řečeno, na základě zkušenosti rodičů s vlastním životem.

Souvislost mezi touto představou hmotně zabezpečeného života skrze vyšší vzdělání u rodičů a vysokoškolskou drahou potomka je třeba doplnit důvodem, který rodiče vedl k tomu, aby se snažili svým dětem tento styl života zajistit. Tuto kategorii jsem nazval **podpora dítěte**. Pod tímto označením se skrývá jednak **vnímaná zodpovědnost rodičů za budoucnost svých dětí** a jednak **projekce rodičů v životě svých dětí**, který skýtá šance na život bližší ideální představě rodičů. Vztahy mezi rodiči a dětmi ukazovaly ve všech případech na silnou vazbu rodičů k dětem jako k objektům svého úsilí v rodině i v zaměstnání.

¹⁹ Touto poznámkou chci předejít nepochopení závěrům mé práce, které by mohlo nastat při ztotožnění dvou uvedených postojů ke vzdělání. V empirických datech jsem zaznamenal výpovědi pouze o instrumentálním postoji.

Obrázek č. 1: Model vlivů působících v rodinách

Aby snaha o hmotné zajištění života dítěte skrze vyšší vzdělání měla odezvu v reálném životě jejich potomka, je zřejmě třeba, aby vynaložil úsilí směrem k realizaci představ rodičů. Kromě motivace a osobních aspirací, kterým se budu věnovat následovně, s tímto procesem spojuji **styl výchovy zastávaný rodiči**. Ve všech případech lze výchovu charakterizovat jako **přísnou**. Informanti popisovali vedení k **disciplíně**, **zodpovědnosti** a **samostatnosti**. Sami sebe popisovali zároveň jako zodpovědné a samostatné v přípravě do školy a výběru vysoké školy, resp. střední školy.

Nelze nezhlednit celkovou **školní úspěšnost**, která u informantů zahrnuje výborný prospěch a motivovanost v přípravě do školy i školní práci. **Aspirace na dosažení vysokoškolského vzdělání** byly úrodnou půdou pro školní úspěch potomků i podporu rodičů, jelikož děti projevovaly během života zájem o různou-

rodé aktivity, navštěvovaly početné kroužky, ve škole se jim dařilo ve skupině spolužáků vynikat svými výsledky a samy měly představu o tom, kterým směrem se ve studiu chtějí dále ubírat. **Kladný postoj ke škole, výborný prospěch i motivovanost pro školní práci** jsou aspekty, které jistě hrály významnou roli ve vývoji vzdělávací dráhy.

Výše popsané procesy týkající se postoje rodičů k jejich dětem a vlastnímu životu, stylu výchovy a osobnostních vlastností (zodpovědnost, samostatnost) by pro výzkum vlivu rodinného prostředí na vzdělávací dráhu dítěte v případě intergenerační vzestupné vzdělanostní mobility neměly svůj význam, pokud by celý systém nebyl sycen **vnímáním vyššího vzdělání jako prostředku k dosažení kýženého života**.

V uvedeném schématu (obr. č. 1) se pokouším to, co bylo doposud uvedeno, shrnout do grafické podoby. V centru stojící kategorie – význam vyššího vzdělání – má vliv na všechny okolní kategorie a je sycena představami o pozitivních důsledcích dosažení vyššího vzdělání.

Závěr

Výsledky výzkumu hovoří o pozitivním vlivu vnímání vyššího vzdělání jako prostředku k dosažení vyšších příjmů, lepšího uplatnění na trhu práce, seberealizace a otevření přístupu k nemanuálním profesím, což motivuje rodiče k tomu, aby podporovali děti na cestě k vyššímu vzdělání, a to skrze finanční podporu dětí při studiu a vedení k samostatnosti a zodpovědnosti. Tento poznatek opřený o empirická data je zajímavý zejména vzhledem k tomu, že ostatní výzkumné práce hovoří v případě rodičů se základním či učňovským vzděláním o negativním postoji ke škole a vzdělání, který se přenáší i na jejich potomky nedosahující výrazně vyšších stupňů vzdělání než jejich rodiče.

Při vyvozování závěrů z výzkumného šetření je však třeba si uvědomit, že jedinci, jejichž zkušenost byla zkoumána, disponují zřejmě vysokým či minimálně nadprůměrným intelektem, resp. schopností zvládat bez větších obtíží požadavky, které klade škola na žáka. Do školy se příliš učit nemuseli a učení zvládali většinou samostatně. Je tedy třeba závěry vnímat jako tvrzení o jedincích, kteří tyto nadprůměrné schopnosti mají.

Na výzkumnou otázku, kterou jsem si položil na počátku své práce, lze tedy odpovědět pouze v takto omezeném poli působnosti závěrů. Tedy, že rodinné prostředí v případě rodičů se základním nebo neúplným středním vzděláním mělo vliv na vzdělávací dráhu potomků, kteří se stali vysokoškolskými studenty, ve smyslu formování jejich hodnotové orientace. Důraz kladený rodiči na hodnotu vzdělání společně s přísnou výchovou a vedením dítěte k samostatnosti a zodpovědnosti vytváří prostředí, které umožňuje zúročit potenciál osobnosti dítěte směrem k dosažení vyššího vzdělání.

LITERATURA

- ERGENS, T. *Vliv rodinného prostředí na vzestupnou intergenerační vzdělanostní mobilitu*. Brno: Bakalářská diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav pedagogických věd. Vedoucí práce: Milada Rabušicová, 2007. 106 s.
- KATRŇÁK, T. *Odsouzení k manuální práci: Vzdělanostní reprodukce v dělnické rodině*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004. 190 s. ISBN 80–86429–29–6.
- MATĚJŮ, P., ŘEHÁKOVÁ, B., SIMONOVÁ, N. Kulturní a sociálně ekonomické zdroje nerovností v šancích na dosažení vysokoškolského vzdělání v České republice v letech 1948 – 1999. *Sociológia*, 2004, roč. 36, č. 1, s. 31–56. ISSN 0049–1225.
- MATĚJŮ, P., STRAKOVÁ, J. (ed.). *(Ne)rovné šance na vzdělání: Vzdělanostní nerovnosti v České republice*. Praha: Academia, 2006. 411 s. ISBN 80–200–1400–4.
- MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. 332 s. ISBN 80–247–1362–4.
- SIMONOVÁ, N. *Vzdělanostní mobilita a vzdělanostní nerovnosti v České republice mezi lety 1936 až 2004* [online]. Abstrakt projektu. c2002–2004, Praha: Sociologický ústav AVČR, 2006. 1 s. [cit. 2006–01–06]. Dostupné z <http://www.stratif.cz/attachments/doc1/ab_mobilita_vs.pdf>

SUMMARY

This article describes the essentials resulting from a bachelor's thesis about the influence of the family background on children's educational career. Such influence is examined in families in which parents have achieved basic or apprentice education but their children study at universities. The work is based on the theories of the intergenerational reproduction and mobility in education, featuring the influence of specific family background factors on the probability of the child's achieving certain grades of education. The results of the analysis of the empirical material show that higher education within the family is appreciated, encouraging thus the upward intergenerational education mobility. Higher education is understood by parents and their children as a way to effortless jobs, a better position on the job market, a higher salary, and more options to choose the career according to one's liking.